

Օսմանեան

Բանաստեղծութիւն

Էջեր «ԹԻՒՔԱԿԱՆ ՍԻՊՈՅ ՄԱՂԱՔԱՂ»-էն

ՏՈՒՂՈՒԼԻ

Յուգուի ստիական դպրոցին մեծագոյն թուրք բանաստեղծն է(1)։ Յաջորդ յորս գործերու բոլոր բանաստեղծները զայն երգած, անոր նմանած են։ ատով հանդերձ ան կը մնայ մէկհատիկ, ամենէն անժառ, ամենէն վեր։

Մնած Հիմնէթի 912 թուին, ինչիւն մէջ (Պաղատար վիլայէթ)։ Յուգուի երեք Պոլիս չէ։ եկած։ Մեռաւ 975ին։ Մեծ եպարքոս Նիշանի Մեհմէտ փաշային ուղղուած իր թուղթը, ուր կը գտնուէր որ Պաղատար բարեպաշտական հիմնարկութեանց վերատեսուչները մերժած են իրեն պարագ պաշտօն մը տալ, թըրքական ինչ գրականութեան ամենէն հետաքրքրական յիշատակարաններէն մէկն է։ անոր մէջ կը գտնուի սա հատուածը, որ առածի կարգ անցած է։ «Բարեւ տուի իրենց, չառին բարեւ, ըսեով թէ կապուք չէք որ առնէին»։

Յուգուի ռոտանաւոր եւ արձակ գործերը մեծ մասամբ բացարձակապէս անթարգմանելի են։

Իր գլխաւոր քերթուածը կ'երգէ «Լէյլա եւ Մէհմետ»ը, Արեւելքի երկու տիպար-սիրահարները։ Բոլորովին ինքնատիպ գործ մըն է, եւ ոչ թէ նմանողութիւն մը Նիզամի եւ Ճամի պարսիկ բանաստեղծներուն նոյնանուն գործերուն։

Այսերուդ ջանը գիշերային մազերուդ շուքին տակ կը վառի։ կը մեղքնա՞մ արեւը։

Այդ սիրական եւ աճեան քնքոյդ արարածները իմ սիրտս կը մխիթարեն իրենց տառուկ ու ծիրանի աշակերտ։ Տէ՛ս, սիրտս վարդաստան մըն է ուր կրակի առուակներ կը վազեն։

(1) Թուրք բանաստեղծներու մասին ծանօթութիւններ Պ. Մեմետի գրեթէ բարգմանած ենք։

digitised by

Սիրոյ ցաւով զո՞հ կ'ապրիմ ես։ Երատ տաւրդ, ընկե՛ր, դադրեցուր։ Ի՛նչոթափը իմ մէջս ունիմ, թոյնը վրաս չ'ազդեր։

Երջանիկ եմ երբ սլաքի պէս արիննոտ յօնքերուդ կ'երգեմ։ անոնց ամէն մէկը վարդի մը չափ քաղցր է ինծի համար։

Այգերէս հոսող գոհարները զո՞հ կը բերեմ այն մարգրիտներուն որ շրթներդ կը թափին։ Դառնացած ու տարադնած սրտիս ամէն մէկ կտորը թող որս ըլլայ տանդ շուրջը յաճող շուներուն։

Հագար վէրք ունիմ սրտիս մէջ, եւ անոնց իրաքանչիւրը բերան մըն է որ քեզ կ'օրհնէ, ո՛վ սիրելիս։ Գու սլաքներուդ ամէն մէկը անպատու մաղցրութիւն մըն է։

Սրտիս մէջ, ո՛վ իմաստուն, սիրոյ ցաւ մը կայ ծածուկ։ մի՛ յայտներ աշխարհին իմ ծածուկ տառապանքս։

Ես ունիմ ցաւ մը որ հագարի դեղի դիմաւ դրած է։ ո՛վ բժիշկ, դիս իմ ցաւիս հետ ձգէ՛, դեղ մի՛ տար անոր։

Եթէ՛ բազկերակս նայելով՝ տառապանքիս պատճառն հասկնաս, գաղտնիքս պահէ՛, մի՛ յայտներ զայն անոնց որ չեն գիտեր թէ տառապելն ի՞նչ է։

... Ո՛րքան անօգուտ ջանքեր թափեցիր դիս բուժելու համար՝ համակերպելէ առաջ հասկնալու թէ սիրոյ ցաւին դեղ չկայ։

Դադրէ՛ զուր ներութիւն քաշելէ։ յոյսդ կտրէ՛ Յուգուին բժշկելէն։ Եւ այդպիսի հիւանդ մը կ'արձամարէ առողջութիւնը։

ՆԱԳԻ

Նապի, թուրք ինչ բանաստեղծներուն ամենէն ժողովրդականացածներէն մին, ծնաւ Հալէպ, Հիմնէթի 1125 թուին։ Իր ճերթուածները կը պարուակակն հագարեան որ բացատրութիւններ կամ ֆրազներ որ առածի կարգ անցած են։

Եթէ արցունքներս ծովը թափէին մազերուդ խոպոպներուն պատկերովը, մինչեւ աշխարհիս վերջը ծովը խոպոպներուդ պէս յորձանապտոյտ պիտի ըլլար։

A.R.A.R.@

« Աբախի », ծեր որմնադիր

Պ. Լեւոն «Թափառական Հրեայի» Ռոսենի դերին մէջ

Երբ քու պատկերդ սրտին երկնքին մէջ իր լոյսը կը ծաւալէ, մաքրն վերնականմարին մէջ լրացած լուսին մը կը ծագի :

Կ'ընդունինք, ո՛վ բարեպաշտ մարդ, թէ վանքը քուդդ է՝ պաշտօնական որդինս գրով . բայց, գինեւունը մե՛րն է՝ սիրոյ փառչանին ֆէրմանովը :

Ազնիւ սրտերուն տառապանքը անդարման է, անոնց գեղ փնտռելը՝ անազը թափած հա-

յելի մը մէջ նայելու կը նմանի :
Սիրտը վէրքը կը դգայ՝ դեռ
նետը անոր չհասած. այս դժբաղ-
դութեան պարտէղին վարդը կո-
կոնէն առաջ կը բացուի :

Երբ մեր աչքերը կուլան՝ այ-
տերուդ կարօտէն, անոնցմէ՛ թա-
փող ամէն մէկ արցունքին մէջ
այտերուդ գոյնը կը գանձնիք :

Թող սա գեղունիին ղէմքը դի-
տէ հայելիի մը մէջ ցոլացած, այն
որ կուզէ կրակը ջուրին մէջ տա-
նել :

ՐԱՂԻՊ ՓԱՆՈԱ

Րաղիպ փաշա քնարերգակ բա-
նաստեղծ մը չէ : . . . Իրատա-
կան բանաստեղծ մըն է : Ջանա-
ցած է թուրք քերթութեան մէջ
մտցնել ասիական բարոյականին
ամենէն զոգտրիկ առածները : Իր
ոճը լեցուն է թերութիւններով,
բայց ուժ, պերճութիւն, յան-
դըղնութիւն, աշխոյժ ունի :

Ծնած Պոլիս՝ Հիճթէթի մօտա-
ւորագէտ 1150 թուին, Րաղիպ
փաշա Մուսթաֆա Գ. Սուլթանին
փեսան եղաւ, կուսակալ Նգիպ-
տոսի, եւ Մեծ Նպարգոս : Մեռաւ
Պոլիս՝ 1176ին : Բացի իր Դիւա-
նէն, արտադրած է շատ մը գի-
տական գործեր : Իր առատաձեւ-
նութեան կը պարտինք Պոլսոյ
ամենէն մեծ եւ ամենէն գեղե-

ղիկ մատնադարաններէն մին :

Իմ սիրելիս իրաւունք պիտի ունենար հը-
տութեամբ գինեւնալու . վամս գի իր գեղեց-
կութեան գոյնը գինիի պէս է իրեն համար :

Տո՛ւր ինձի վէրքեր՝ կակաչներու նման .
տո՛ւր իմ սրտին նորանոր քաղցը ցաւերու Բաց-
ուէ՛, ո՛վ վարդի կոկոն հրապոյրներու պար-
տէզին . քու սրտնեղութիւնդ անհանդուրժելի

Կենդանագիր Օր. Լ. Պ. Ի

է՛ր բացուէ՛: Հնրիք է որքան գոց մնացիք վար-
դի կողմնի պէս. բա՛ց մեզի բերնիդ խորհուրդը,
ո՛վ գեղուէի՛:

Այն չբլագգեստը որ ամենէն աւելի կը վայէ
իմ աղւորիս՝ կ'աւելցնէ էնոր գեղեցկութիւնը,
ինչպէս ճիշդ բացատրութիւն մը զազափարի մը
ուռը կ'աւելցնէ՛:

Այն մարդը որ իր շղթան փրցնել կը ջնայ՝
աւելի ամուր կը շղթայուի՛:

Շղթային շնկշնկոցն է որ յիմարի մը ներ-
կայութիւնը կը յայտնէ մեզի՛:

Կարօտը շատոնց ի վեր քունի թռչունը
փախցնել տուաւ ինծի. արցունքոտ աչքերս
զատարկ բոյներ կն հիմայ՛:

ԲԷՄԱԼ ՊԵՑ

Քէմալ պէյ ծնած է Ռոստոսթօ՝ Հիւրէթի 1258
թուին, եւ մեռած Գիւտ 1806ի մօտ, Թուր-
քերու մտաւորական ու քաղաքական անձնակա-
նութիւնը՝ կարելի է բա՛լ՝ Քէմալի երեսունէն
կը սկսի: Քէմալէն առաջ՝ « գիտակցութիւն,
հայրենիք, իրաւունք, պարտականութիւն, »
եւն. բառերը Թուրքիոյ մէջ անհունապէս սա-
կաւաթիւն զարգացնող անհատներու ծանօթ էին
միայն: Քէմալին կը պատկանի մարդկութեան ոչ
բոլոր մեծ գաղափարները, բոլոր ազնիւ զգա-
ցունները Թուրքերու մէջ ժողովրդականացու-
ցած ըլլալու պատիւը: Իր նախորդներէն ոչ
մէկը այնքան եռանդ, այնքան ուժ, այնքան
հմտութիւն ցոյց տուած էր: Քէմալն է որ
առաջին անգամ ներկայացնել տուաւ ճշմարիտ
Թաւաքախաղ մը(1):

(1) Անհաւ կասալ մըն է Բարսիւեօզը քրդ-
ական քաւորնի ներկայացուցիչ համարիչ: Դա-
րեւե ի վեր, Թուրքերու ունին իրենց Օրքա-
օյունը, մեծ ռաշաւար քաջօրեայ, ուր կը ներ-
կայացուին խաղեր որոնց մեջ ժամանակի մի-
աթիւնը թնաւ չի յարգուիր: Ասկից զաւ, —
անշնչոջ՝ եւրոպական միւս ազգերէն շատ աւելի
ուշ, որովհետեւ կիներու ֆօդարկուելու սովոր-
ութիւնը դերասանուիկ ըլլալու աւելի արգելք կ'ըլ-
լար, — Թուրքերն աչ ունեցած են քաւորական
արուեստ: Ի նոյն իսկ Քեմալին առաջ շատ
մը տալներ ու կասակերգութիւններ՝ գրուած ու
հրատարակուած են: Հիւրէթի ԺԳ. դարու կեսին

Քէմալն է որ առաջին անգամ, բարձր քա-
ղաքականութեան յօդուածներով՝ ժողովրդին
սորվեցուց իր իրաւունքը: Քէմալն է որ առա-
ջին անգամ թրքական բանաստեղծութեան մէջ
մաքուր ու պարկեւտ սէրը երգեց: Մէկ խօս-
քով, Քէմալ պէյ անուրանալի բարերարն է
Թուրքերուն: Կարելի չէ հաշուել իր քաղա-
քական, գրական, բանաստեղծական գործն ա-
բող կարեւորութիւնը Մտաւորական գործու-
նէութեան բոլոր ճիւղերուն մէջ, ան է Թուր-
քերուն մեծ աւիփիւրան:

մօտ, բոլոր դիւանագէտները Եւրոպայէն հե-
տեւին Պոլիս քեթիկ քաւորնի գաղափարը:
Շեխսիփի հրաշակներէն մէկ ֆանիկ քաղ-
մանեցին, օրինակի համար՝ Մամպլըն ու Օթլի-
լուն: Այդ գրօյիկները քղաքաւ ենք Պոլիս՝ հիւ
գրեք ժախողներու մօտ. վիսագրութեանը
պալուած են: Հիւրէթի 1250 թուին՝ մօտաւորա-
պէս, Քալայուզի կօկէսի պատմաբանը շարադ-
րեց խաղ ուր անեկալ մնաց. ձեռագիրը Լոն-
տոն է, հեղինակին որդւոյն՝ Ապիւշ Զաֆ Զա-
ւիս պէյն մօտ: 1265ին, Փերայի մէջ կատուցին
քաւորն մը՝ որ իր ձեռքիկին անուանով « Նա-
ուսի քաւորն » կոչուեցաւ: Արդի վեհապետին՝
Ապիւշ Զաւիսի՝ ճիշդ հակառակը, Սուլթան
Ապիւշ Մեհմեթ յիւսարար կը սիրէր քաւորներ.
Նաուսիի օգնեց իր շնորհներով, ու միկնէ իսկ
— Թուրքիոյ մէջ արտասովոր բան — եւեւ
կոյրներն իր ներկայութեանը պատուեց: Թաւե-
րական արուեստը ֆաշալէրէշու շերտօրէն փա-
փափող, հրամայեց իր նախարարներուն որ յա-
նախ երբան Նաուսի քաւորնը, ուր անոնք
նստեցան վեհապետին եւրոպացի մեծանուն քա-
րեկալներուն՝ Պեչիկիի, Տոնիփէքիի, Վե-
սիի, Լաւանդարի՝ հետ ֆով ֆով: Բայց Քէմալի
եւեւունն է որ կազմեց եղիցի լույսը. իր Վա-
րան կամ Սիլիսթրէ խաղին առաջին ներկայաց-
մանը, . . . բոլոր ժողովուրդը ըրաւ ինչ որ
երբեք չէր ըրած. զգաց եւ ծախաւարեց գրագէտ
մը: « Կեցցի՛ Քեմալ պէյ » աղալակեցին: Սուլ-
թան Ապիւշը Ազիզ վախ զգաց. բանաստեղծը
ախորհուեցաւ. . . քայց մղուել տրուած եւ.
Պեհի պէյ եւ Ռիֆաթ պէյ պատմութեան գլխաւ-
ւոր շարքեր տալներու կը վերածին իրենց
Թեմաւա անուն շարքին մէջ. անտուանայի

Բէժալ պէյ հիմնեց շատ մը լրագիրներ . առանցքէ մնացած հազուադէպօրինակները թրքական երիտասարդութեան համար ազատական կրօնադիտութեան , մարդկայնութեան ժամագիրքի տեղ կը ծառայեն :

Բէժալ պէյ շատ մը տեղերու կուսակալ անուանուեցաւ , զինքը մայրաքաղաքէն հեռացնելու մընէ նպատակով . նոյն իսկ զայն Տարտանէլի կառավարել կարգեցին՝ ջառանգելու տալով հասակին . վերջապէս , մէկ քանի օր , Պետական Խորհրդի անդամ եղաւ , ու դեսպան Թերհանի , ուր երբեք չգնաց : Արդէն , իր կեանքը մշտական աքսոր մը եղած է : Եւ իր գործերէն շատերը գնդահաներու մէջ է գրած : Բէժալ պէյն է որ հիմնեց Հոսրիյիքը (աշտանութիւնը) , Սուլթան Ապալու-Աղիզի օրով Երիտասարդ-Թուրքիային օրկանը : Այդ ապստամբ լրագիրը նախ

Սամի պէյը կ'աշխատէ օսմանեան ժողովուրդներու քրֆացման իր Թարմ Մասեմազարմանով՝ ուր ուշադրու է եւ Պէսա , պապական խաղ , Ալիի Սահան , արաբական խաղ , Կեմով , պարսկական խաղ . Բեհալ ինն իսկ , թաց ի Վարսահէն , կը խմբագրէ՝ ռսանաւորով խառն արձակով , Զէվալը Զօնաւ , Աբիւ Պէյ , Կիւ Նիսպ , որուն մէջ արդարացնելով քունաւորներու դէմ շարուած դասերը , կերպով մը Ապսիւզ Ազիզին զանդնկնութիւնը կը պատրաստէ , եւն . եւն . Էֆրէմ պէյ , Այի պէյ ալ կը նպաստեն քրքական գրականութեան ալ ողջալի պակասը շեցնելու . Ահմէտ Վէֆիֆ փաշա հանձնարեցորէն կը քրֆացնէ Մոյիքի կասկեղոյութիւնները , իւրաքանչիւր քրանասացի յասկանչական անձնաւորութեան ձեռնապատասխան թուրք ժողովրդական անձնաւորութիւնը դնելով . Ահմէտ Սիսնաթ Էֆենի , որ , ձեկիք փաշա բանաստեղծն է , իր ֆաշական յանցանքները գրական ծառայութիւններով կը դարմանէ , կը խմբագրէ քաւերախաղեր որոնց ընդհանուր ձգտումն է զանազան օսմանեան ժողովուրդներու քրֆացումը . վերջապէս , . . . Ապսիւզ Հաֆ Համիս կը գրէ առաջին ռսանաւոր քաւերգութիւնը . . .

Գալով ներկայացման , անոնք նախ քալեցան մեծ յժուարութիւններու որոնք կը ծագէին այն խորշակէն զոր ունէին Թուրքեր

հրատարակուեցաւ Լոնտոն , յետոյ Փարիզ , Մուսթաֆա Յազիլ փաշա , Երիտասարդ-Թուրք կուսակցութիւնն ստեղծողը , այդ պաշտօնի թերթը իր հովանաւորութեամբ օգնեց :

Բէժալ պէյ կատարել հակառակորդ էր ամէն տեսակ քաղաքական ագնումապետութեան , ամէն առանձնաշնորհալի դասակարգի , ինքը Թուրքիոյ ամենէն ազնուատուն ընտանիքներէն մէկուն պատկանելով հանդերձ . իր հայրը Մուսթաֆա Ասիմ պէյ , նշանաւոր աստղաբաշխ մըն էր . իր պապը , Շէմսէտտին պէյ , Սէլիմ Գ-ի շատ հաւատարիմ սենեկապանը եղաւ . իր պապուն հայրը , կազ Օսման փաշան , Պարսից Նասիր Շահին յաղթեց :

Բէժալ պէյի որդին , Ալի Էրքէմ պէյ , Օսմանեան Պետութեան մեծագոյն իմաստասիրական բանաստեղծներէն մին է . իր հօրը պէս , որ իր բոլոր կորովը ամէն բանէ առաջ հայրե-

(ինչպէս Մոյիքի ասեմուան Յրանասցիները) դերասանի արուեստին ու կացութեան համար : Առանց հայ դերասաններու աջակցութեան , անկարելի պիտի ըլլար քրֆական խաղերը ներկայացնել : Պահ մը ծրագիրն յղացան Բոնսեւրվաթուար մը հիմնել ուր երիտասարդ գեղուհիներ քաւերական արուեստը պիտի ուսանէին , թաց այդ ծրագիրը յարողեցաւ : Ի փոխարէն , Պոլիս ծախանարեց այն աննոտանայի հայ դերասաններին , Դարազաշեանը եւ Մարի Նուարը : Մարիի Կոթիքի եւ Վարսահի հերոսունի Զէֆիէ Հանզիի դերերուն մէջ : . . .

Արդի Սուրբանը Թուրքիոյ մէջ քաւերգութեան շեքած ըլլալով , քաւերական արուեստը եզիպսու է փոխադրուած : Եւրոպա ապաստանած թուրք գրագէտներու անեկէն փայտունը , Այի Բեհալ պէյ , դեսպանսան Բարսաղի , Փարիզի Դադաֆական Դիտարեանը նախկին աշակերտ , հանցաւ Գահիթէ՝ հայ քաւերգի մը մէջ՝ ներկայացնել Վարսահի Խալմ պէյի դերը : մեծ յարգութիւն մը զինքը վարձատրեց : Այդ քաւերաստ քանաստեղծին նախաձեռնութիւնը թուրք երիտասարդութեան մէջ արթնացրեց քրֆական քաւերգի հայր մեծ Բեհալին գործը շարունակելու թաղանկը : Յաջորդ Սուրբանը օրով՝ անշուշտ քաւերական վերածնութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Պոլսոյ մէջ :

նասիրական պերճախօս քերթուածներու կը վերապահէր, ինք ալ գրեթէ բոլորովին ետ կը կենայ սիրահարական զեղումներէ . կը ցուինք որ չենք կրնար այս սիրային կտորներու հաւաքածուն մէջ տալ էջեր այդ երիտասարդ եւ անքան խորունկ բանաստեղծին գործէն :

Հասուած «ձեպիտէսին» ողբերգութեան(1)

Միէ՛րի ձիւնն . — . . . Մտիկ ըրէ՛ . չորս տարի՝ միւսին կէնը եղայ ես : Այդ սարկութեան զնգաններուն մէջ զոր զուր երջանկութեան վերահառ պալատները կ'անուանէք, անցունք երիտասարդութեանս ամենէն թանկագին եւ ամենէն լուսաշող վայրկեանները : Ինչո՞վ կրնան զբօսնուլ այն դժբաղդները որ գարնան մէջ զնգանը կը դրուին ու դանիճներու ձեռքը կ'էնան, եթէ ոչ սոխակներու ձայնը լսելով : Նմանապէս, եթէ այդ միջոցին զբօսանք մը ունեցայ, երգերն էին այդ գերընտիր սոխակներուն զոր սողորաբար քանդաստեղծ կ'անուանեն : Տեսա՛յ չար մը զաղապարական նկարագրութիւններ սիրտ : Բոլորն ալ իրարու կը նմանին . սիրտը, մանկութեան եւ պատանեկութեան մէջտեղը, նման ազուր արջկան մը որ կ'արթննայ որովհետեւ արեւուն լոյսը աչքերուն մէջ կը լեցուի, կը խաղայ անմաղդէն :

(1) « ձեպիտէսին » (ողբերգութիւն ճաւեր վեց արտուածով) . . . տեսակ մը հանձարեղ նմանողութիւն է Վիկթոր Հիլօի Գրամուէին : Եւ ձեպիտէսին յառաջաբանը այն է Թուրքիոյ մէջ ինչ որ եղաւ Ճարանայի մէջ Գրամուէի յառաջաբանը : ձեպիտէսին շեցուն է թուրք Մուշրաններու կառավարական սխեսեմին դիմ թողութեանով : Անոր մէջ կը գտնուին բազմաթիւ ակնարկութիւններ իրաւիկին Մուհամմէտ Բ-ի սերունդին հանդիպ ունեցած պարսկականութիւններուն, Սիւնեիներու եւ Եփեսոսի միջեւ հաշտութեան անհրաժեշտութեան, ժողովրդին ազատութեան եւ վերահաստատման սկզբունքին, յոյի ինքնակալներու գահակցութեան պէտքին, եւն : Բնականաբար, արդի Մուշրանը ձեպիտէսին հրապարակումն արդիւնք մասնաւոր իւրաքանչեւն :

ճաղը անխոնկմութիւնով մը, եւ իր յոյսերուն վրայ շատ վստահ, կենսատու խաղաղութիւն մը կը ճաշակէ . այն ատեն, սիրտը ամէն տեղ միմիայն Գեղեցկութեան շողալը կը տեսնէ . երբ իր շուրջը կը նայի, բերածն հրապարակութեան, բերեցիկեան լոյսերով պայտառած, ինքզինքը դրախտի մը մէջ կը տեսնէ, իր ծածած օդը կենսիկ հոտով մը լեցուն կը կարծէ, կուսած հողը՝ հողիկ իսկութեամբ մը զեղուն : Իր կենսիկ ընթացքին վրայ արձակած զմայլական նայուածքը զինքն այնքան կը հրճուեցնէ որքան յափտակուած ակնապշտութիւն մը նուիրներու մէջէն լուսնին ցուցամամբ արծաթազօծումը՝ տեսակի մը վրայ . երբանկութենէ կը խայտալ՝ գեղեցկութիւն իր կենսիկ յառաջանալը, կ'երեւակայէ թէ իսկականական երջանկութիւնն էր, որուն ա՛յնքան կը ցանկայ անձնիւր մարդկային հողի, Ստեղծագործութեան օրէն ի վեր զինքը կը փնտէրէ եւ ահա յանկարծ կուգայ զինքը համարուել . Ու կ'ընէ ինքնին « Ե՛հ, ճակատագիրը, կարծիւով զիս աշխարհ բերել, զբախտը բերած է զիս, եւ իմ ժամանակունքս երջանկութեան յաւիտեանական վայրկի գարունն իսկ պատանեցաւ . . . Բայց ընդհուպ, աւա՛ղ, մեր միամիտ սիրտը կը կրէ մին այն մրցակցութիւններէն որոնք յոյսը կը սպաննեն եւ որ պէտք էր մարդկային ճակատագիրը չիկնցնէին, կամ մին այն բաժանումներէն որ յուսահատութեան ծնունդ տալու մէջ՝ կրնան Մարդ գերազանցել, կամ, վերջապէս, մին այն հրաշքներէն որոնք հողին կը ջախջախեն այն ատենն որ մարդ ինքզինքը զօ՛ր դարձած կը կարծէ Աստուծոյ ցասումին : Այն ատեն՝ այդ բոլոր բերեցիկեան պայծառութիւնները աւելի ահուելի կը դառնան քան օձի մը խայտաբղետ մորթին վրայ յուլիսի ճարճատուն տաքութիւնը, եւ բերեցիկն հրապարակութեան աւելի պակուցելէ քան հողին մարդկութեան հրանդեղի մը բերանն էրը : Մարդ այն ատեն օդին ամէն մէկ հիւլէն թռչնի կաթիլով մը խառնուած կը գտնէ, եւ հողի ամէն մէկ կտորի մէջ մարդկային դիակի մուշ մը կը տեսնէ : Պահ մը առաջ զբախտ կարծած աշխարհը հիմայ դժոխք կը նկատէ, որուն յաւերժական չարխարանքը քանի մը օրուան մէջ՝ ամբողջապէս՝ կուտակուած ըլլար : Կամ մարդ, այդ միջոցին, ջախջախուած, աղեւ

Պարեր կրքերու մէջ կը ժմանայ, կամ կը ջանայ սիրոյ ամէն մէկ ցաւին մէջ հրճուանք մը գտնել, կը տեսնէ զաշխարհք մը որ կը ծնի ճիշդ իր արցունքներուն վարդերէն, եւ արեւոտ տիեզերք մը՝ իր արձակած անվերջ հառաչներէն :

ԵՐԳ

ա.

Գեղանի մատուակունի, ա՛լ հերիք է, արթնցի՛ր, եկո՛ւր, կ'աղաչեմ :

Եկո՛ւր, եւ գաւաթ մը բեր, գաւաթ մը, կ'աղաչեմ :

Հոգիս հատու հառաչելով . ժամանակը դիւս մեղուց, եկո՛ւր, եւ գաւաթ մը բեր, գաւաթ մը, կ'աղաչեմ :

Բ.

Թող գաւաթդ լեցուն ըլլայ գինիով, աղւոր կարմիր գինիով, Թող այդ գինին աչքերուդ պէս ուրախութեան ոգի մ'ըլլայ, Թող այսուրուդ նմանի :

Ժամանակը մեղուց գիւս, եկո՛ւր, եւ գաւաթ մը բեր, կ'աղաչեմ :

Գ.

Գաւաթը գինիով լեցուր, վերջաւորը խառնէ՛ արեւուն :

Աշխարհս վերջ պիտի ունենայ, աշխարհիս ցաւը միթէ վերջ պիտի չուենա՞յ :

Ժամանակը մեղուց գիւս, եկո՛ւր, եւ գաւաթ մը բեր, գաւաթ մը, կ'աղաչեմ :

ԻՆՎԵՍՏ ՊԵՏ

Ուսմանեան քննադատութեան իշխանը, Ինքն է որ է՛ն առաջ սեւեռուց դրականութեան կանոնները Թուրքիոյ մէջ, Բանաստեղծ ալ է, եւ իր բաժինը, շատ մեծ բաժին մը, ունի կէս դարէ ի վեր գոյնթիւն ունեցող թուրք գրական շարժման մէջ, Իր ոտանաւորները իր գրչաւորութեամբ չեն, իր անձնականութիւնը ամբողջապէս չեն արտայայտուր, Բայց ուրիշներուն գործին նուիրած իր վերաւժանք մէջ, իր եղբայրակիները պատկերացնող կենդանագիտական մէջ, լիովին կ'երեւայ մեծ քննադատականաստեղծը . . . :

Էջերմ պէչ ծնած է Պոլիս Հիճէթի 1263ին՝ մօտաւորապէս Իր ոտանաւոր եւ արձակ հրատարակութիւնները արթիւ են : Թրքերէնի թարգմանած է Աթայւն եւ Բաւսֆ իմը, Կառավարութիւնը կը հանգուրժէ որ մայրաքաղաքին

մէջ մնայ ան, բայց Միւլքիէ վարժարանին մէջ անոր դրականութեան դասը ձեռքէն առած է եւ երեսուն տարիէ ի վեր՝ պարզ Պետական Խորհրդական մը ըրած է գայն :

Յիշե՛

Երբ գարունը գայ, ամէն բանի մէջ փոփոխութիւն մը կը տեսնուի, Մատաղածիլ տեւրեւներուն տակ պահուեալ, տարիաւոր սոխակը չեմ գիտեր ինչ գործ մը կ'երգէ մեւաւմաղձօրէն . այն ատեն, տեսնելով հրապարակ երկնքին, յիշէ՛ մաքրութիւնն իմ սիրոյս, վաղկեան մը, մէկ վայրկեան մը, մի՛տքը բեր գիտ :

3-3

Եթէ ջուրի վրայ գտնուիս, հանդարտ եւ անձայն գիշերով մը, գլուխդ վե՛ր առ ու Վերին Աշխարհը դիտէ՛ : Եթէ այն ատեն տարփաւոր լուսին լոյսը քեզ տրամեցնէ, յիշէ՛ վայրկեանները զոր մէկտեղ անցուցինք : Ի՛րտէ՛ վէտովտող ու փաղփուռ ծովը, եւ՛ լոնկայն՝ յիշէ՛ զիս :

3-3

Երբ այգուն մօտ, նաւակի մը մէջ, Վառփորին վրայ, մարդ մը կազմէնք երգէ գողցուցուն ձայնով, այդ սիրոյ ցաւագին հեծեծեծաները, այդ աքսորի ողբերը անշուշտ մելամաղձօրէն կը յուզեն ջու սիրտդ. այն ատեն, գաղտնի, մտքիդ մէջ, յիշէ՛ զիս :

3-3

Մա՛րդ չի գիտեր թէ ի՛նչքան կը ծառայարժէք թաժաման տանջանքին մէջ, իմ զգայուն՝ աւակար սրտովս : Բայց անա՛ղ, ո՛չ բաժանուում, ո՛չ տառապանքներ, ո՛չ ալ հազար փորձանքները զոր ճակատագիրը վրաս կը թափէ, իմ էութիւնէս չեն ջնջեր սիրոյս տեւականութիւնը : Կը սիրեմ քեզ, ինչպէս՝ միշտ սիրած եմ. Դո՛ւն միայն զիս կը խաղաղապետ : Որքան ատեն որ ջու սէրդ չըթնեցուս վրայ հառաչէ, դուռ ալ՝ քիչ մը՝ յիշէ՛ զիս :

3-3

Որ մը այս ցաւագին սիրտը պիտի գաղթի բաբախելէ. մարմինս հողին մէջ պիտի չըմնայ. բերանս հողով պիտի գողուի՝ եւ ա՛լ պիտի վերջանան զորովի երգերը զոր զի՛րգեմ՝ քեզի համար, ո՛վ իմ միակ ուրախութիւնս . այն ատեն, եթէ լուռ գիշերուան մէջ ուրուական

մը տեսնես, աչքերդ գոցէ՛, եւ իմ սիրոյս դժ-
բաղդութիւնը միտքդ բեր, եւ՝ տրտմօրէն՝ յիշէ՛
ղիս :

ԹԷՎՖԻԲ ՖԻՔՐԻՖ

... Զմայլելի բանաստեղծ, չափ ճարտար
խմբագրապետ(1) Թէվֆիգ Ֆիքրէթ պէյ բարձ-
րախոհ իմաստասէր մը եւ Պոյսոյ լաւագոյն
գրական զննարդատներէն մին է նաեւ: Իրմէ կը
յիշուի հոյակապ դատափետում մը Փիէր լոթիի
ինչպէս գիտէք, Տափոնացուց պէս՝ զոր Տիկին
Գրիզաբեկը կը կատարէր, Թուրքերն ալ ստա-
յօղ ու անիմաստ կը հռչակեն Ագիասէն եւ
Արեւելիի ուրուականը :

Թէվֆիգ Ֆիքրէթ ծնած է Հիւնէթի 1285
թուին, իր ուսումն աստցած է Պոյսի, իր մատե-
նագարանին մէջ եւ այդ արտասովոր քաղաքին
եղերատանջ հորիզոններուն առջեւ :

ԿԵԱՆՔԻ ԱՔԻՐ

Այո՛, կ'ուզեմ չարճանակել այս դժնգակ
վերելքը լեռներն ի վեր : Այո՛, այս կոհակնե-
րուն անշարժ երեսին վրայ, փշրուած, մոլո-
րած, միայնակ, խռնար, յափշտակուած, կ'ու-
զեմ վազել, մինչեւ որ վերադառնամ թաւալ-
զուր դանակիծելով :

Առջեւս ունիմ գիշեր մը, մութ կապոյտ աղ-
ջամուղջներու վիճ մը որ՝ տեսնելով որ դէպ իր
եղերքը կը վազեմ՝ աւելի խոր կը փորուի. կը
փորուի եւ կը խնդայ : Ես, հիւանդաղին, ան-
հաստատ, կը ջանամ բռնել այդ ստուերը որ
կը թռչի :

Այդ թափառիկ, երկգիծի ստուերը, այդ
կոհակները, այդ լեռները, բոլորն ալ խորհրդ-
դանշաններ են յաւիտենական ցանկութեան .
անոնք ամէն տեղ են ճամբուդ վրայ . կը տես-
նես զանոնք, կը չտապես . . . կը յողմիս ան-
հունապէս, ու երբեք ձեռք չես քսիւր : Մարդ
կը տիրէ կեանքը, նոյն իսկ գերեզմանին եզրը :

Սիրունիքն

Պայծառութիւնը որ կը թռչի քու բերնէդ,
դարբան բարիքն է : Զեփիւղ որ վերջալոյսը
կը թրջնցնէ, փչելու համար՝ կը սպասէ քու
քաղաքածքդ տեսնել :

(1) Կը հրատարակէ Մեկփիթը Ֆիւնուռն ռա-
բաթաբերը :

Գեղեցկութիւնդ բնութեան յատկութիւն-
ները կը փոխէ . ցաւին դէմքը ծիծաղկոտ կը
դառնայ երբ դուն զայն կը լուսանորես . եւ
երբ դուն կ'երեւաս, գիշերներու մթութիւնը
արշալոյսի պէս կը փայլի :

Երկնային գեղեցկութիւնէդ պարտուած, սի-
րահաներու զոդողումները կը հանգարտին քու
չուրջդ . եւ եթէ երկինքը քու մէջ սրտնեղ
նայուածքիդ բաղին, կը փլչի :

Իմաստալից կեցուածքդ բանաստեղծութիւնը
կը գերազանցէ : Բանաստեղծ չես դուն, բայց
ո՛րքան բանաստեղծական : Դուն ապացոյցն ես
սիրոյ մաքրութեան, աւելի մեծ քան ծաղիկնե-
րու մաքրութիւնը :

Երբ կը յառաջանաս՝ անբծութեանդ չողու-
ղումին մէջ, աչքերը սիրոյ առջեւ կ'երկրպա-
զեն :

Ո՛վ վարդազոյն չապիկով աղջիկ, այնքան
սիրուն ես դուն, որ մարմինդ կարծես հողիով
է շինուած :

Անձրեւը կը դադրի, ամպերը կը փարատին,
գարնան արեւը հորիզոններուն վրայ պայծա-
ռութիւններ կը թափէ քաղցրօրէն . այն ատեն,
ծաղիկներէն մին ծալիտ մը ցոյց կուտայ . դուն
այդ ծալիտն ես :

ԺԷՆԱՊ ՇԷՊԱՀԻԻՏՏԻՆ

Ծէնապ Շէպահիւտտին պէյ ծնած է Պոյսի
մօտաւորապէս Հիւնէթի 1287 թուին : Փարիզի
Համալսարանին մէջ ուսած է բժշկութիւն եւ
տղթորի վկայական ստացած : Միեւնոյն ատեն
իւր գրական ուսումնասիրութիւններն ըրած է
Վիքթոր Հելսկոյի, Պոտրերի, Վէրլէնի հայրե-
նիքին մէջ :

Փոքր հանդէսներու մէջ իւր սկզբնաւորու-
թիւնին ընկել յետոյ, ծէնապ Շէպահիւտտին
ամենէն փայլուն խմբագիրներէն մին գարձու
Մեկփիթը Ֆիւնուռնի, այդ մեծ շարժաթաթիթին
որ արդի Թուրքիայի Revue Encyclopedique
եւ Mercure de France-ն է միանգամայն : Այն-
տեղ բացատրեց միտքեայ գրականութեան եւ
արեւմտեան գեղեցկագիտութեան սկզբունք-
ները :

Միծաղցներ

Սիրոյ բոլոր հովը էնոր աչքերուն մէջ կը
սարսափ . յոյսի քերթուածին բոլոր յանկուգ-
ները իւր շրթներուն վրայ կ'երգեն, Թահաւուն

հարմուկ մըն է որ ժուռ կուգայ զմայլանք-
ներու աշխարհի մը մէջ որուն ծիծաղը՝ լոյսն է :

Եւ այդպէս , իր հնդհատանամիայ խանդո-
տութիւնը գէնիկա նման էր զարծնէ պաշտելի
կենդանի կրակի մը , անտարբեր արեւի մը որ
երբեք մարը չի մաներ , եւ որուն ամէն մէկ
կայծը հրճուանք մըն է :

Իր հողիին պարտէզին մէջ , բոլոր գիշերնե-
րուն վերջալոյսին , ամէն վայրկեան կը տեսնուի
ծիծաղն այն ցնծութեանց որ կը հետեւին բոլոր
երկան զժաղգութիւններուն :

Ամէն անոնք որ գէնիկա կը տեսնեն , կը
կարծեն թէ այդ ծիծաղները նոյն իսկ իր չըրի-
ներն են , այդ ծիծաղները որ , մէկ մէկ վարդ
համբոյր դառնալու համար , կը թուին սիրոյ
չըրիները հայցել :

Բերանը

Ծնարդիք ունկնդրուած խօսքերուդ երգը կը
զարմացնէ եւ կը համոզէ ողբերուս բերանը :
Լռութեան աշխարհը զոր ունիմ կեանքին գի-
շերին մէջ՝ ամբողջապէս կը բնակաւորուի հը-
րայրքոտ երգովը բու բերնիդ :

Պատրանքներ կ'ունենամ , չնորիւ խօսք-
րուդ որ ականջին մէջ կը մնան , երբ ձեռքս
կը զատուի հրաժեշտի ձեռքերէդ : Պահ մ'առաջ
լսուած այդ խօսքերն յիշելով , կը կարծեմ թէ
միայնակ չեմ սենեակին մէջ :

Շրթներդ ինծի սփոփանք մը կը թողուն .
կեանքի խորհուրդին երաժշտութիւնը որ չըթ-
ներէդ կը թուչի , երկան կուժեան խոստում մը կը
թողու իմ յուսահատութեան ղիշերին :

Այդ բոլոր գեղեցիկ երգերը սո՛ւա են . բայց
ինչ փոյթ , իմ սիրտս կը թրթռայ այդ քաղց-
րալաշնակ սուտերով , այդ սուտերով որոնք
կեանքս յոյսով մը կը պարուրեն :

“ ՀԱՅՐԻԿ ”, իմ կոնդակը

ԽՐԻՄԵԱՆ “ Հայրիկ ” ռեպուբլիկեան-
եայ յօդեանքին առթիւ , համայնի հանգանա-
կութեամբ գնելով Պ. Տէր Մարութեանի յօդանո-
կիսանդրին , Եւրոպացեակ խումբ մը Հայեր
զայն Եւրոպեցի Գեորգեան ձեռնարկին . եւ
միեւնոյն ասեմ հանգանակիչ Մամախումբը ուղ-
ղեց հետեւեայ նամակը Ամենայն Հայոց Հայրա-
պետին .

Վեհափառ Հայրիկ ,

Ձեր Վեհափառութեան ծննդեան ուժանու-
նէնգամայ տարեդարձին առթիւ , Եւրոպա-
քեակ բազմաթիւ Հայեր փափագեցան Ձեր ազ-
գային բազմաթիւն եւ անգնահատելի գործու-
նէութեան նկատմամբ իրենց հնարգումն ու ե-
րախոսագիտութիւնը յայտնել հանդիսաւոր ցոյ-
ցով մը , եւ որոշեցին հանրային հանգանակու-
թեամբ մը Պ. Տէր Մարութեանի յօդանոսը Ձեր
Վեհափառութեան ղէմը ներկայացնող կիսան-
դրին նուիրել Գեորգեան ձեռնարկին , որպէս
զի այդ յարկին ներքեւ կրթութեայ ներկայ եւ
անպագայ սերունդները միշտ իրենց աչքին առ-
ջեւ ունենան Հայ ժողովրդին բոլոր ցաւերովը
ծանրարեւոտած եւ այդ ժողովրդին յաւիտե-
նական երախոսագիտութեամբ պաշարուած Ձեր
պաշտելի ղէմը : Հայ ազգի արդէն ամբողջու-
թեամբ յայտնած է Ձեր Վեհափառութեան իր
խանդաղատանքն ու սքանչացումը , սիրտու-
ներուն ամենէն գեղեցիկը՝ « Հայրիկ » տիւս-
ղոսը ստլով Ձեր Վեհափառութեան . մենք մի-
այն խոնարհաբար բաղձաղինք Ձեր Վեհափա-
ռութեան հանդէպ մեր ղդացած որդիական յար-
գանքն ու , գործով յայտնել անգամ մը եւս ,
դառն օրերու մէջ ուր Ձեր Վեհափառութեան
ցոյց սուած կ'որովը բազմապատկեց մեր սէրն
ու հոգեւոր :

Մատչելով ի համբոյր Ձերդ Վեհափառու-
թեան Սբ. Աջոյն , սրտագին կը մաղթենք
երկար կեանք եւ երջանկագոյն օրեր ,

Որով մնամբ որդիական ամենախորին յար-
գանքը :

Ձերդ Վեհափառութեան խոնարհ ծառայը

Ի դիմաց Հանդառնակիչ Մամախումբի

Գանձապան Ասենաղայիր Ասենապետ

Ձ. ԶՈՐԱՅԵԱՆ Կ. ՓԵՆԻՆԻԱՆԵԱՆ Մ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

“ Հայրիկ ” ռեպուբլիկեան հետեւեայ սր-
ճաւարձ կոնդակով :